

hem – Albarda opnieuw niet, en nu ook niet de tweede socialist, van den Tempel, die opmerkte, ‘en dit naar aanleiding van het feit dat minister Soejono het program der SDAP van 1930 in het geding heeft gebracht, dat hij ook als sociaal-democratisch minister nooit een stap zou willen doen die de status van het koninkrijk zou benadelen.’

Als grondslag voor een door de koningin uit te spreken radiorede werd van Mooks tekst aanvaard (Soejono zat er doodsbleek bij); van Mook zei nog, ‘dat hij de tekst der radiorede, eenmaal uitgesproken, ook in de Verenigde Staten (zou) bespreken.’¹

Dat laatste zinde Gerbrandy niet: zou van Mook niet, als hij de tekst ging ‘bespreken’, juist zijn denkbeelden aangaande de structuur van het koninkrijk en de structuur van Indië naar voren brengen die in hun gedetailleerdheid afgewezen waren? Nog diezelfde dag (22 oktober) schreef hij van Mook dat, zo al het ‘voorlopig standpunt’, neergelegd in de radiotoespraak, ‘tot op zekere hoogte geconcretiseerd’ moest worden, de personen die dat zouden doen, met zorg uitgekozen moesten worden; ‘tevens ware te voorkomen’, schreef de minister-president, ‘dat dergelijke toelichtingen een te officieel karakter dragen of worden teruggevoerd tot raadslieden van de Kroon.’²

Van Mooks concept werd aan de koningin voorgelegd. Haar eerste reactie was zeer terughoudend. Zij deed van Mook een eigenhandig geschreven notitie toekomen, vriendelijk van toon, scherp van inhoud:

‘Na lezing van uw ontwerp eventuele ?? radiorede voor mij, blijf ik bij mijn oordeel dat het belangrijkste punt voor Loudon is de formulering van de motivering waarom er thans geen concrete plannen kunnen worden gemaakt, omdat deze motivering een stap verder gaat dan mijn op dat punt vage vroegere radiorede.³ Hierdoor moeten de Amerikanen overtuigd worden dat zij niet mogen aandringen op bepaald omschreven plannen. Dit punt levert geen moeilijkheden voor Nederland op. Ik sprak reeds van vernieuwing ook op staatkundig gebied⁴, hieraan ware wat de gedachte betreft, echter niet wat betreft de redactie

¹ Ministerraad: Notulen, 22 okt. 1942. ² Brief, 22 okt. 1942, van Gerbrandy aan van Mook (AOK, map ‘Toespraak koningin 7 december 1942. Voorbereiding’). ³ Bedoeld werd: de radiotoespraak van de koningin op 10 mei 1941, waarin zij had gezegd dat de structuur der overzeese gebiedsdelen en hun plaats in het koninkrijk na de oorlog aangepast moesten worden aan de gewijzigde omstandigheden en dat zij dan de ‘verlangens en opvattingen der betrokkenen’ ‘aandachtig (zou) overwegen.’ ⁴ In een radiotoespraak tot bezet Nederland had de koningin in maart ‘41 gezegd: ‘Dat ons staatsbestel met de veranderde omstandigheden en met de ervaringen van de laatste tijd rekening zal moeten houden, is boven elke twijfel verheven’, en in oktober ‘42: ‘Wie bevrijding zegt, zegt ook vernieuwing.’